ACADEMIA ROMÂNĂ

CINE SUNT ALBANESII?

DE

B. P. HASDEŬ
MEMBRU AL ACADEMIEÏ ROMÂNE.

ESTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEÏ ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXIII.
MEMORILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GOBL
Furnisor al Curțiĭ Regale
16, STRADA DOAMNEI. 16
1901.

Prețul 20 banĭ.

ANALELE ACADEMIEĬ RÒMÂNE

Analele Societăţiĭ Academice Române. — Seria I: L. B.

Tom. I.—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878: procesele verbale ale şedinţelor, comunicărĭ, notiţe şi memoriĭ.

Analele Academieĭ Române. — Seria II:

CINE SUNT ALBANESIĬ?

DE

B. P. HASDEŬ

Membru al Academieĭ Române.

Ședința din 25 Maiŭ 1901.

Bibliografia: *Hasdeŭ*, Cuvente den bătrâni, I—II; Etymologicum magnum Romaniae, I—III; Columna luĭ Traian, 1883, p. 193—212. — *Ascoli*, Studii critici I, Gorizia 1861, p. 85 sqq.; Una lettera glottologica, Torino 1881, p. 18 sqq. — *Benloew*, La Grèce avant les Grecs, Paris 1877; Analyse de la langue albanaise, Paris 1879.— *Biondelli* Studii linguistici, Milano 1856, p. 77 sqq. — *Blau*, Das Albanesische, în Zeitschrift d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft, t. XVII (1863), p. 649 sqq.—*Camarda*, Grammatologia comparata sulla lingua albanese, Livorno 1864: Appendice, Prato 1866. — *Diefenbach*, Die alten Völker Europas, Frankfurt, 1861, p. 69; Die Volkstämme der Europäischen Türkei, Frankf. 1877; Völkerkunde Osteuropas, Darmstadt, 1880, I, p. 25—90.— *Dozon*, Manuel de la langue chkipe ou albanaise, Paris 1879. — *Hahn*, Albanesische Studien, Jena 1854. — *Jarnik*, Zur albanischen Sprachenkunde, Leipzig 1881. — *Katancsich*, Istri adcolarum geographia vetus, Budae 1827, t. II, p. 287.—*Kuluriotis*, Γάλα διὰ νήπια, Athen 1882. — *G. Meyer*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg 1891. — *Miklosich*, Albanische Forschungen, Wien, I III, 1870—1871; Die slavischen Elemente im Rumunischen, Wien 1861, p. 6—10. — *Moratti*, Studii sulle antiche lingue italiche, Firenze 1887, p. 52 sqq. — *Nikokles*, De Albanensium sive Schkipitar origine, Gottingae 1855. — *Gir. de Rada*, Rapsodie d'un poema albanese, Firenze 1866. — *Gius. de Rada*, Grammatica della lingua albanese, Firenze 1871. — *Reinhold*, Noctes pelasgicae, Athen 1855. — *Réthy*, Daco-Roumains ou Italo-Roumains? Budapest 1897. *H. Schuchardt*, Albanisches und Romanisches, în Kuhn's Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung, t. XX (1872), p. 241 sqq. *Spata*, Studi etnologici di Nicola Chetta, Palermo 1870. — *Stier*, Die albanesischen Thiernamen, ibid., t. 11 (1862), p. 132 sqq., 206 sqq. — *Strangford*, Original letters and papers, London 1878, p. 137 sqq. — *Tomaschek*, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, Wien, 1882, p. 44 sqq.; Ueber Brumalia und Rosalia, în Sitzungsberichte der Wiener Akad. d. Wissenschaften, XCIX; Die alten Thraker, ibid. CXXVIII și CXXX. — *Vretos*, Ἀπολογία, Constantinopole 1878. — *Xylander*, Die Sprache der Albanesen, Frankfurt 1835. — *Zeuss*, Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, p. 696 sqq.

Sunt ḑece anĭ de când eŭ începusem a studià şi nu încetez de a tot urmărì marea problemă a genealogieĭ popórelor balcanice.

În studiul meŭ «Strat şi substrat», eŭ am obţinut douĕ soluţiunĭ capitale: 1°. În secolul VII maĭ existaŭ încă la Sud de Dunăre douĕ elemente latine compacte: Meso-românĭ în Bulgaria actuală, şi Illiro-românĭ în Serbia, maĭ ales în Dalmaţia, pe carĭ însă ĭ-aŭ slavisat apoĭ cu încetul Bulgariĭ de o parte şi Serbiĭ de cea-laltă; 2°. Aşà numiţiĭ Macedo-românĭ şi Istriano-româniĭ de astăḑĭ sunt Daco-românĭ, goniţĭ în secolul IX din Pannonia de către Maghiarĭ, de unde tot atuncĭ alţĭ Daco-românĭ s'aŭ adăpostit în Moravia şi s'aŭ slavisat acolò. Aceste douĕ soluţiunĭ, peremptorie după mine, vor maĭ fi completate şi demonstrate definitiv în conferinţe ulteriόre succesive de 'naintea Academieĭ Române; dintâiŭ: ‹Cine sunt Bulgariĭ şi Serbiĭ? , al doilea: Cine sunt Daco-româniĭ şi Pannono-româniĭ?›

Acuma însă mĕ preocupă o altă soluţiune, pe care n'am desbătut-o de loc până acì în trecut, şi care e tocmaĭ cea maĭ importantă, căcĭ este punctul de plecare pentru tóte cele-lalte.

Cine sunt Albanesiĭ? Uniĭ istoricĭ şi filologĭ, între carĭ şi Tomaschek îĭ crede posteritatea vechilor Illirĭ, rĕmaşĭ nestrămutaţì din epoce immemoriale. Alţiĭ, între carĭ Benlöw, îĭ urcă până la ante-istoriciĭ Pelasgĭ; şi Reinhold nu se sfiesce de a întitulà «Noctes pelasgicæ» o cărticică despre limba albanesă. Blau se încércă a descifrà prin Albanesĭ inscripţiunile lykice din Asia-mică, pe când Moratti recurge tot la dînşiĭ pentru inscripţiunile cele mesapice din Italia. Girolamo de Rada, Albanes el-însuşĭ, nu se lasă câtuşĭ de puţin maĭ jos, asigurându-ne că: ‹Gli Albanesi, popolo semitico disperso pel 1900 a. C. all'epoca degli «Hyckshos, che andò in Grecia, in Italia, ed in altri luoghi del Mediterraneo. Despre părerĭ de felul acesta, ilustrul meŭ amic Ascoli vorbesce serios, dar nu le iea la serios, şi bine face.

Să ne întrebăm dară încă odată: Cine sunt Albanesiĭ? Care să fie adevĕrata lor proveninţă şi raporturile lor maĭ cu sémă către Românĭ? Când şi de unde venit-aŭ eĭ să se aşeze în Epir? Iată singura cestiune, care îmĭ maĭ lipsià mie pentru a puté demonstrà până la ultima certitudine persistenţa elementuluĭ românesc în Dacia luĭ Traian. Dacă Albanesiĭ ar fi în adevĕr autoctonĭ acolo, unde locuesc eĭ astăḑĭ, atuncĭ vrênd-nevrênd am fi siliţĭ a recunósce că naţionalitatea română s'a format anume în Illiria, iar nicĭ de cum la Nord de Dunăre. Numaĭ printr'o comunitate de origine, şi printr'o intimă veche conlocuire totodată, se póte explicà natura cea organică primordială a legăturilor între limbile română şi albanesă. Şi ḑicênd acésta, eŭ am în vedere

nu vre-o asemĕnare formală orĭ-cât de surprindĕtóre, ci fondul şi numaĭ fondul graiuluĭ românesc.

Incep printr'o listă de cuvinte curat albanese la noĭ, ca:

brad,	*barză*,
buză,	*stăpân*,
codru,	*viezure*,
ghimpe,	*gata*,
mal,	*sat*,
bucur,	*vatră*,
ghĭuj în Moldova, *vîj* în Ardél;	*moş*,
grumaz,	*mire*,
năpârcă,	*pârîŭ*,
bunget,	*văpae*, etc etc.

Numĕrul unor asemene vorbe, esenţial albanese în graiul nostru cel maĭ de baştină, adecă din gura ţĕranilor, este fórte mare, cele maĭ multe fiind pînă acì necunoscute, o sémă păstrându-se abià ca nisce resturĭ preistorice în câte un colţişor, în câte un district, în câte o localitate. Voiŭ da un specimen din cele multe. In graiul obicĭnuit sinonimiĭ *melc* şi *culbec* însemnéză «limaçon». Pentru *culbec* forma cea veche este *cubelc* la mitropolitul Dosofteiŭ. In jocurile copilărescĭ, alăturea cu *melc* şi *cubelc* maĭ figuréză o formă lungă: la Muntenĭ *codomelc*, în Transilvania *codobelc*, cu varianturĭ pe aiurea, constatate de d. profesor Creţu. *Melc* e un cuvînt separat, care este cu acelaşĭ sens şi la Celţĭ: în dialecte celtice *melc'h* «limaçon». *Codobelc* este o acomodaţiune consonantică din *codomelc*. *Cubelc* e o contracţiune din *codobelc*. In fine, *codomelc* este o composiţiune din două vorbe, după cum e francesul *colimaçon* din «cochlias + limax». La Românĭ dară trăesce *codomelc* alăturea cu *melc* şi *cubelc*, deşì la Albanesĭ a supravieţuit numaĭ composiţiunea: *cadmilĭ* «limaçon», unde există o mulţime de varianturĭ, tóte corupte, pe când forma primitivă românéscă e intactă, conservată abià la copiĭ în jocurile lor cele tradiţionale, un admirabil «Ueberlebsel in Kinderspiel». (Dr. Ploss, Das Kind, t. II, pag. 308.)

Fórte puţine vorbe albanese la Românĭ ar puté fi controversate ca termenĭ străbătuţĭ la noĭ printr'un canal ne-albanes, bună-óră *stăpân* prin Bulgarĭ saŭ Serbĭ, saŭ *mal* prin Celţĭ direct saŭ indirect; cele-lalte sunt exclusiv albanese. Cu tóte astea, identitatea lexică albaneso-română e secundară, după mine, în comparaţiune cu identitatea cea gramaticală.

Caracteristice maĭ ales sunt întâlnirile între Românĭ şi Albanesĭ nu

prin vocabular, ci prin particularitățĭ fonetice, morfologice și sintactice, carĭ nicĭ într'o ipotesă nu se pot împrumută de la străinĭ, nu se pot altoì în cursul timpuluĭ, ci datéză de la însășĭ obîrșia limbeĭ.

Bună óră, pe terenul fonetic transițiunea consóneĭ *n* în *r* între vocale, de ex. *feréstră* din *fenestra*, nu există nicĭ la Celțĭ, nicĭ la Neolatinĭ, nicĭ la Germanĭ, nicĭ la Slavĭ, nicĭ la Grecĭ, ci unicamente la Românĭ și la Albanesĭ, ba încă în aceleașĭ condițiunĭ secundare. La Albanesĭ în dialectul toskic fenomenul e general, în dialectul gheghic e maĭ parțial; tot așà la Românĭ în dialectul istriano-român e general, e maĭ parțial în cele-lalte dialecte, dar se află în tóte. La Românĭ, ca și la Albanesĭ, *n* trecut în *r* se póte reíntórce la primitivul *n*. In Moldova *r* din *n* e maĭ des în graiul vechiŭ, în Cazania mitropolituluĭ Varlam, în glossele româneścĭ din documentele slavice de la Ștefan-cel-Mare, peste tot în textul Psaltiriĭ Scheiane. In Transilvania *r* din *n*, obicĭnuit chiar astădĭ la Moțĭ, ne apare desvoltat la culme în texturile Măhăcene de lângă Turda de pe la 1600: *lură* = *lună*, *cire* = *cine*, *ómerĭ* = *ómenĭ*, *mâra* = *mâna*, etc. Prin acest fonetism, cuvintele cele maĭ latine sună la noĭ néoș albanesce.

In acelașĭ mod, o vorbă curat latină la Românĭ devine un învederat albanism printr'o schimbare de sens, printr'un proces logic, printr'o altă idee în locul celeĭ latine. Un exemplu: o mică bucățică de carne, care spîndură la capětul ceruluĭ gureĭ în gât, se chémă franțusesce *luette*, în vechea francesă *l'uvette*, deminutiv din latinul *uva*, adecă struguraș, iar românesce se dice *omușor*, deminutiv din *om* homo». La Francesĭ, asociațiunea de ideĭ este latină, după cum latină e și materia cuvîntuluĭ, căcĭ aceeașĭ părticică a corpuluĭ la vechiĭ Romanĭ, în Pliniŭ anume, se chémă *uva* «strugure». Ce fel de asociațiune de ideĭ să fie óre *omușor* la Românĭ? Prin materie, cuvîntul e latin; dar din punct în punct este o idee albanesă. *Om* albanesce *nĭeri*; deminutivul din nĭeri—nĭerith «omușor»; acest nierith «omușor» însemnéză la Albanesĭ un om mic și tot-odată acea părticică a corpuluĭ. Acéstă întâlnire semasiologică între Românĭ și Albanesĭ este cu atât maĭ semnificativă, cu cât ea nu se găsesce nicăirĭ pe aiurea. La alte popóre nouĕ vedem: la Italienĭ, ca și la Francesĭ, *ugola*, *uvola* «strugușor»; la Spaniolĭ *campanilla* «clopoțel»; la Nemțĭ *Zäpflein*, *Zäpchen* «dopușor»; la Rușĭ și la Polonĭ *ĭazyčok*, *język* «limbuță», etc. etc.; absolut nicăirĭ ideia de *omușor* decât numaĭ și numaĭ la Românĭ și la Albanesĭ.

In fine, identitatea structuriĭ morfologice și sintactice la Românĭ și la Albanesĭ, cu totul în oposițiune cu cea latină și cu cele-lalte limbĭ romanice, pune vîrf. Unele fenomene aŭ fost de de-mult observate în

trécĕt de Kopitar, de Miklosich, de Ascoli. Fórte pe larg eŭ am urmărit o mică parte din acéstă vastă sferă în studiul meŭ sub titlul: «O pagină din sintaxa româno-albanesă» în Cuvente den bătrâni. Mĕ mărginesc dară de a atrage atenţiunea asupră-ĭ. Acolo veţĭ vedé cele douĕ articole definite: unul post-positiv substantival şi cel-lalt prepositiv adjectival; reduplicarea, triplicarea şi chiar quadruplicarea ambelor articole; aceeaşĭ normă în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul; aceeaşĭ formă adjectivo-adverbială şi genitivo-dativală; aceeaşĭ întrebuinţare genitivală a articoluluĭ definit prepositiv, etc. Sub raportul sintaxeĭ se póte ḑice că Românul la formarea cea ab-ovo a graiuluĭ naţional s'a mărginit a aşezà materia latină peste fondul albanes. Prin fond dară, prin fondul cel nealterabil şi neînlăturabil, Românul e Albanes, după cum Francesul e Celt. Ceea-ce e celtic la Francesĭ, nu se vede pentru ochĭ superficialĭ, şi totuşĭ pretutindenea prin analisă se descopere celtismul. Elemente germanice la Francesĭ sunt fórte multe şi palpabile, întocmaĭ ca elementele cele slavice la Românĭ. Eĭ bine, slavismele la Românĭ, ca şi germanismele la Francesĭ, fiind accidentale, aprópe tóte s'ar puté gonì, fără ca prin acésta să se sgudue edificiul limbiĭ naţionale, pe când celtismul la Francesĭ şi albanismul la Românĭ nu se póte atinge fără o catastrofă totală.

După premisele de maĭ sus, mintea se sperie de consecinţe, consecinţe «à la Dr. Réthy László» din Buda-Pesta, care îşĭ conchide argumentaţiunea cu sentinţa : «l'Académie de Bucurest ne pourra jamais décerner à qui que ce soit le prix de 20.000 francs fondé par le prince Couza» ; mintea se sperie de ameninţarea maghiară, şi cere o pausă pentru a se dumerì ce să facă maĭ departe.

Eŭ unul nu voiŭ căutà a-mĭ înlesnì transiţiunea prin vorbe multe şi prin căĭ lăturalnice, ci d'a-dreptul voiŭ tăià nodul luĭ Gordia.

Intreb dară fără ocol:

Este óre cu putinţă ca Albanesiĭ actualĭ să fie posteritatea unor Dacĭ, transportaţĭ peste Dunăre în epoca împĕratuluĭ Aurelian, adecă vr'o 150 de anĭ după cucerirea Dacieĭ? Este óre cu putinţă?

Rĕspund:

E nu numaĭ cu putinţă, dar încă datele cele istorice confirmă pe deplin datele cele linguistice.

După căderea luĭ Decebal, o parte dintre Dacĭ s'aŭ supus luĭ Traian şi aŭ început a se amalgamà încet-încet cu coloniĭ romanĭ, dând prima nascere naţionalităţiĭ daco-romane. Alţĭ Dacĭ însă, retrăgêndu-se maĭ sus în creeriĭ Carpaţilor saŭ maĭ la rĕsărit de Provincia Traiană,

şĭ-aŭ mănţinut individualitatea lor proprie sub diverse nume etnice, maĭ ales treĭ popóre dacice cu totul nesubordonate Romeĭ, anume Costobociĭ, Carpiĭ şi Bessiĭ.

Aprópe un secol şi jumătate după Traian, când Daciĭ ceĭ domesticiţĭ puteaŭ să fie şĭ aŭ şi fost dejà romanisaţĭ, Daciĭ ceĭ rebelĭ aŭ profitat de marea mişcare a Germanilor, cunoscută în istorie sub termenul de «bellum Marcomannicum», şi aŭ devenit periculoşĭ pentru provincialiĭ romanĭ. Atuncĭ, sub împĕratul Antonin Filosoful, póte şi ce-và maĭ înainte, vedem fórte pronunţată tactica imperială de a mutà peste Dunăre şi de a aşezà acolo, pe un teritoriŭ de de-mult asigurat, triburĭ şi popóre întregĭ dacice, întru cât ele eraŭ biruite. Daciĭ ceĭ liberĭ, adecă ceĭ neromanisaţĭ, cu voe saŭ fără voe trebuiaŭ să se mute în Mesia şi maĭ departe.

Ceĭ d'întâĭ, pare-se, aŭ fost Costobociĭ. Eĭ se bucuraŭ de un regim fórte independinte, avênd chiar regĭ aĭ lor, dintre carĭ doĭ ne sunt cunoscuţĭ din epigrafia romană. Unul, pe care vi l-a menţionat aci ḑilele trecute amicul meŭ Tocilescu: «Pieporus rex Coisstobocensis», care fusese prins de Romanĭ şi dus la Roma cu întréga sa familie. Cel-lalt, scăpat din vederea istoricilor noştri, ne apare într'o inscripţiune şi maĭ interesantă tot de la Roma: «Sabituus rex Ostabocesis Dacus».

În acelaşĭ interval de timp, înainte de împĕratul Aurelian, sub Marc-Aureliŭ, Dione Cassiŭ ḑice că Germaniĭ Astingĭ aŭ năvălit şi aŭ isbutit a cuprinde ţéra Costobocilor (71, 12, 1: τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι, νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἧττον ἐλίπουν.» In acest mod, Roma trebuià să facă una din douĕ: saŭ să lase pe toţĭ Costobociĭ a se aşezà în Dacia Traiană peste provincialĭ, orĭ să-ĭ mute peste Dunăre. Eĭ aŭ fost dară duşĭ în Mesia, şi împinşĭ apoĭ până în Epir, unde însă nicĭ acolo eĭ n'aŭ încetat de a se burzuluì mereŭ. In adevĕr, contimporanul Pausanias, după anul 150 din era nóstră, se plânge că Costobociĭ aŭ năvălit hoţesce departe în Ellada: τὸ δὲ Κοστοβώκων τῶν λῃστικῶν τὸ κατ'ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἐλάτειαν. Iată dară puternicul trib dacic al Costobocilor la cóstele Grecieĭ, lângă Fokida, tocmaĭ acolo unde locuesce astăḑĭ ramura cea toscă a némuluĭ albanes. Insuşĭ numele actual al acestor Albanesĭ *Tosco* nu este decât o simplă metatesă din *Costo*, asemenea metatese fiind obicĭnuite la Albanesĭ, de ex. λιχνάρε=χιλνάρε, φελτόνjε=λεφτόνjε, etc., după cum observă Camarda: Le metatesi, sia di consonanti, sia di «vocali, o di sillabe intiere, sono tra le affezioni, che molto spesso si «manifestano nei vocaboli albanici.»

A doua mare migraţiune a Dacilor, spre acelaşĭ punct teritorial cu

Costobocii saŭ ce-và maĭ sus, dar în orĭ-ce cas în vecinătate, aŭ fost Daciĭ Carpĭ saŭ Carpianĭ saŭ Carpodacĭ, ‹ Κάρποι, Καρπιανοί, Καρποδάκαι», după cum îĭ numesc autoriĭ grecĭ. Despre Carpĭ, ca şi despre Costobocĭ, textul contimporan e fórte limpede. Aurelius Victor vorbesce despre împĕratul Diocleţian: ‹ caesi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cujus fere pars jam tum ab Aureliano erat. Prin urmare, întréga naţiune a Carpilor, ‹ natio omnis , a fost mutată peste Dunăre de cătră Diocleţian, după ce în parte o mutase dejà Aurelian.

Şi fiind vorba de împĕratul Aurelian, acì este locul de a pricepe faimosul pasagiŭ din Flavius Vopiscus, citat într'una şi neînţeles până acuma: ‹ Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Trajano constitutam sublato exercitu *et* provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri: abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam...› Despre acest text, Nisard ḑice cu drept cuvînt: ‹ tout ce passage est un peu obscur dans notre auteur.» Ba s'ar puté ḑice chiar: ‹ très obscur» în tóte ediţiunile obicĭnuite, carĭ reproduc orbesce pe aceea a luĭ Puttmann din 1774. Pasagiul însă e fórte clar în ediţiunea cea veche, pe care eŭ o găsesc la Wolfgang Lazius, Reipublicae Romanae commentariorum libri duodecim, Francofurti 1598, p.34: «Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam, a Traiano constitutam, sublato exercitu, provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri. Abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam.» In ediţiunea din Lazius fiind întrodusă o punctuaţiune corectă, şi maĭ ales desfiinţându-se absurdul *et* între «exercitu» şi între «provincialibus , sensul devine cât se póte de lămurit, şi anume: socotind că oştirea nu maĭ e în stare să maĭ apere Provincia Traiană, unde provincialiĭ, adecă coloniĭ Romanĭ şi Daciĭ ceĭ romanisaţĭ, eraŭ expuşĭ nu numaĭ la năvălirĭ din afară, dar şi la popórele dacice cele nesupuse, Aurelian a retras de acolo oştirea şi a scos din Dacia pe Daciĭ ceĭ periculoşĭ pentru Provincie, cu atât maĭ mult că Iliria şi Mesia aveaŭ trebuinţă de locuitorĭ, fiind pustiite. Cuvintele: provincialibus reliquit Daciam ›, faţă cu «populos abduxit ex Dacia» lămuresc cu perfecţiune totul. Intre Daciĭ ceĭ mutaţĭ în pasagiul din Vopiscus, figuréză şi acea «parte din Carpĭ , pars nationis Carporum», în pasagiul din Aurelius Victor tocmaĭ despre Aurelian. Unul completéză pe cel-lalt.

Dintre Dacĭ, Carpiĭ aŭ fost tot-deauna duşmaniĭ ceĭ maĭ neîmpăcaţĭ aĭ Romeĭ, «qui saepe Romanis infesti sunt , după cum ḑice Iornandes.

E remarcabilă inscripţiunea de la Alba-lulia din Transilvania, unde un Roman, Gaius Valerius Serapides, mulţumesce ḑeilor că a scăpat téfĕr din mâna Carpilor: «a Carpis liberatus . Tocmaĭ din causa extremeĭ energiĭ a Carpilor, Carporum natio omnis› din Aurelius Victor nu se póte luà într'un sens literal, ci trebue să înţelegem că ceĭ maĭ mulţĭ aŭ fost scoşĭ din Dacia, nu toţĭ însă. Un numĕr óre-care aŭ rĕmas în adăpostul cel inaccesibil al munţilor, şi aŭ maĭ reapărut la Zossimus (IV, 34), în epoca Hunilor în alianţă cu alţĭ barbarĭ; dar toiul Carpilor aŭ trecut odată Dunărea şi nu s'aŭ maĭ întors, păşind spre Illiria pe urmele fraţilor lor Costobocĭ, lângă carĭ eĭ aŭ format ramura cea nordică a Albanesilor: Gheghĭ.

Numele *Carp* însémnă la Albanesĭ «vultur , cuvînt rĕmas până astăḑĭ sub forma aprópe intactă: *karbă* «aigle, Adler în cântece poporane la Culuriotis. Acest nume de «vulturĭ saŭ aquile», pasĕre răpitóre, erà fórte potrivit pentru un trib muntos, cel maĭ crud şi cel maĭ neînfrînat dintre Dacĭ. Este de observat că şi la Albanesiĭ actualĭ, la Gheghiĭ în specie, numele lor cel obicĭnuit *Şkĭipetar* vine din *şkĭipă* vultur . *Şkipetar* e pur şi simplu un sinonim cu ‹ *Carp*»: die Skipetaren als das Adlervolk erscheinen , ḑice albanistul Stier.

Este important de a constatà, că Gheghiĭ, posteritatea Carpilor, nu pórtă eĭ-înşişĭ numele de *Ghegă*, pe care i-l daŭ Toskiĭ cu un fel de dispreţ, după cum ne-o spune Hahn: diese Benennung wird eigen‹tlich nur von dem Südalbanesen gebraucht, der Gege hält sie für unehrenhaft und nennt sich selbst Skipetar.› Numele dară cel vechiŭ al Gheghilor este numaĭ «vultur», fie *Carp*, fie *Schipetar*, douĕ forme pentru unul şi acelaşĭ sens. Termenul *karp* ‹aigle› devenind rar în graiŭ, Gheghiĭ n'aŭ făcut alt-ce-và decât a-l înlocuì prin sinonimul cel rĕspândit: *şkĭipă* aigle , fondul rĕmânênd identic.

Dintâiŭ Costobociĭ, apoĭ Carpiĭ, douĕ dialecte deosebite dejà în epoca dacică, s'aŭ stabilit în Illiria, înfiinţând acolo noua naţiune a Albanesilor în ambele lor ramurĭ: Toscĭ şi Gheghĭ, dejà înainte de anul 300. Un al treilea trib dacic plecase din Dacia cam tot pe timpul împĕratuluĭ Aurelian, dar a zăbovit maĭ multă vreme pe ţĕrmul sudic al Dunăriĭ, şi în urmă a maĭ poposit în Rodop. Aceştia aŭ fost aşà numiţiĭ Bessĭ, carĭ eraŭ Dacĭ curaţĭ; nu trebue confundaţĭ prin urmare cu Bessiĭ ceĭ anteriorĭ, descrişĭ la Erodot: Tracĭ şi aceia, dar nu Dacĭ. În epoca luĭ Cesar, Daciĭ constituiaŭ un puternic imperiŭ în regiunea Carpaţilor, decĭ eraŭ şi Daciĭ Bessĭ între dînşiĭ, pe când tot atuncia — la contimporanul Strabone (VII, 12) — Traciĭ Bessĭ locuiaŭ departe de Dunăre în Balcanĭ, unde geograful lămuresce fórte precis hotarele lor.

D-l Tomaschek comite o eróre capitală de a nu-ĭ deosebì pe Daciĭ Bessĭ de Traciĭ Bessĭ; maĭ bine ḑicênd, eminentul profesor de la Viena comite acì una din erorile cele capitale, carĭ sunt cam multe în studiile sale succesive despre Bessĭ. Constat dar din capul loculuĭ, că noĭ în casul de faţă avem a face numaĭ cu Daciĭ Bessĭ, pe carĭ Ptolemeŭ îĭ pune nu aiurea decât în Carpaţĭ: Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην ὄρος», pe carĭ deci Traian îĭ găsise printre Dacĭ, şi pe carĭ tot printre Dacĭ noĭ îĭ vedem figurând în epoca răsboiuluĭ marcomannic la Capitolinus, după cum o mărturisesce în trécĕt însuşĭ d-l Tomaschek.

Numele acestor Bessĭ din Dacia amintesce immediat vorba albanesă *bessă*, care însemnéză «credinţă» şi care circulă necontenit în gura Albanesilor ca cel maĭ familiar jurămînt al lor. Rĕposatul Ioan Neniţescu, în călĕtoria sa prin Turcia (p. 478) ne spune: «Călĕtorul străin, când «umblă prin părţile Albanieĭ de Nord, îşĭ iea de conducĕtor un Alba-«nes, care, după ce ĭ-a dat cuvîntul sĕŭ: *bessa—bess*, este dator să móră apĕrându-l.» Ca dacică, vorba *bessă* cu acelaşĭ sens de credinţă, cu acelaşĭ us de jurămînt, s'a păstrat la Românĭ ca un provincialism poporan. In preţiosul dicţionar român-bănăţén, scris lângă Lugoş saŭ Caransebeş pe la 1670, figuréză cuvîntul *abesh* fără explicaţiune. Cercetând, am putut verificà că până astăḑĭ el se aude fórte des în partea rĕsăriténă a Banatuluĭ. Bănăţénul Sofronie Liuba din Maidan îmĭ scrie: «*Abeş* se întrebuinţéză în vorbire ca adverb afirmativ. De ex.: «*abeş* că-ĭ ḑic ómeniĭ prost, că nu-ĭ ḑic în zădar. De asemenea, «unul vorbind ce-và, cel-lalt afirmă vorba, ḑicênd: *abeş!* Prin urmare, *abeş* însemnéză: pre lege, pe cinste, pe credinţă, ma foi, en vérité, adecă întocmaĭ adverbul afirmativ albanes: *bessa-bess! bessă păr bessă!* Printr'o scăpare din vedere, eŭ am spus în Etymologicum magnum că *bessă* se conservă la Albanesĭ numaĭ în dialectul toskic. Nu e aşà. Cuvîntul e de o potrivă rĕspândit în dialectul gheghic, fiind comun tuturor Albanesilor. Româniĭ adăugênd prepoziţiunea *a* (=lat. *ad*), bănăţénul *abeş* va să ḑică literal: «ad fidem, pe când albanesul *păr bess* = «per fidem».

După trecerea peste Dunăre, Bessiĭ nu se grăbiră de a se depărtà. Un interval óre-care eĭ rĕmaseră aprópe de marele fluviŭ. Iornande, în secolul VI, scià dintr'o fântână anteriórá că numele Dunăriĭ se póte explicà prin limba Bessilor: «Danuvius qui lingua Bessorum Hister vocatur» (XXXVII, 12). Acéstă glossă este de o importanţă extremă. Nu Bessiĭ aŭ numit *Ister*, care existà din timpurĭ ante-istorice de prin epoca Argonauţilor; dar Iornande ne spune că în graiul Bessilor se aflà cuvîntul *Ister* cu un sens aplicabil la acest rîŭ. În adevĕr, alba-

*

nesce *i-sterhă* este un adjectiv articulat, care însemnéză ‹fórte negru› «tiefschwarz , «adânc în privința apeĭ, după cum și la Elenĭ o apă adâncă se ḑicea négră : «μέλαν ὕδωρ». In *I-ster* la Bessĭ vedem dar nu numaĭ adjectivul albanes *ster*, dar până și articolul prepositiv adjectival *i* al Albanesilor de astăḑĭ: *I-ster* = cel adânc. Pasagiul din Iornande aruncă o vie lumină asupra identitățiĭ linguistice între aceĭ Bessĭ și Albanesĭ. In loc de albanesul *ister*, d-l Tomaschek alergă cu glossa bessică la Ossetiniĭ ceĭ din Caucas!

Tot Iornande vorbesce despre împĕratul Leon Tracul din jumătatea seculuiĭ V: «Leo, Bessica ortus progenie», adecă «erà Bess de ném». D. Tomaschek maĭ adaugă că și bizantinul Malala îl numesce pe împĕratul Leon tot Bess: ὁ Βῆσσος . A uitat însă în acéstă privință fântâna cea maĭ însemnată, anume pe Candidus Isauricus, istoric contimporan cu însușĭ împĕratul Leon, despre care ne spune că erà Dac din Illiria: ὅς ἦν· ἐκ Δακίας τῆς ἐν 'Ιλλυρίοις , nu din Balcanĭ, nicĭ din Rodop. Acest Bess din Illiria erà decĭ Albanes, ca și Costobociĭ și Carpodaciĭ. Bessiĭ nu maĭ eraŭ atuncĭ lângă Dunăre, ci în direcțiunea Măriĭ Adriatice.

Tot ce ne póte interesà din cercetările d-luĭ Tomaschek despre Bessĭ este numaĭ dóră culegerea datelor relative la creștinarea acestuĭ popor, de unde le-a reprodus apoĭ iesuitul belgian Van den Gheyn. Ambiĭ însă se feresc mereŭ de a pune punctul pe *i*, că aceștĭ Bessĭ eraŭ Dacĭ venițĭ anume din Dacia luĭ Traian.

Pe timpul luĭ Herodot, Daciĭ și Daco-Bessiĭ nu puteaŭ locuì în Carpațĭ, de óre-ce locuià acolo un ném eterogen al Agatirșilor. Eĭ se aflaŭ încă la Sud de Dunăre; dar sub ce fel de nume óre printre cele-lalte popóre tracice? Dacă vom admite că în acel period din istoria lor eĭ eraŭ «Δῖοι, Θρᾷκες τοῦ Διακοῦ γένους› la Thucydide (VII, 27), care îĭ distinge printre Tracĭ ca Δῖοι μαχαιροφόροι (II, 96), adecă purtătorĭ de săbiĭ›, o armă atât de caracteristică a Dacilor pe Columna Traiană, în acéstă ipotesă vom admite de asemenea pe Daco-Bessĭ sub numele de *Diobessi* (=Dio-Bessĭ) la Pliniŭ, unde nicĭ acolo eĭ nu se confundă cu Bessiĭ ceĭ propriŭ ḑișĭ. Orĭ-cum ar fi, teoria cea pan-bessică a d-luĭ Tomaschek se distruge printr'o linie de demarcațiune fórte rigurósă între Traco-Bessĭ și între Daco-Bessĭ, aceștĭ din urmă strîns legațĭ cu Costobociĭ și cu Carpiĭ ca străbunĭ aĭ Arnăuților.

Aceștĭ Arnăuțĭ, fórte vitejĭ ca tot-deauna, se maĭ menționéză sub numele de Bessĭ nu odată, fie ca ostașĭ isolațĭ, fie ca cete numeróse, în scriitoriĭ bizantinĭ până la jumătatea seculuiĭ VI, ca o naționalitate cu totul deosebită de cele-lalte naționalitățĭ de pe Peninsula balcanică,

şi chiar ca o naţionalitate separată de ceĭ-lalţĭ Tracĭ, anume la Theophanes: στρατὶα Γότθων τε καὶ Βεσσῶν καὶ ἑτέρων Θρακῶν ἐθνῶν.» La anul 539, numele de Bessĭ dispare, şi peste cincĭ secole, la 1079, apare în istoria bizantină numele de Arnăuţĭ: Ἀρβανῖται

Iată dar întrégа genesă a Albanesilor: treĭ popóre dacice — Costobocĭ, Carpĭ şi Bessĭ, pribegiţĭ din Carpaţĭ în epoca împĕratuluĭ Aurelian, după ce maĭ întâiŭ, în curs de 150 de anĭ, eĭ conlucraseră dejà aicĭ în Dacia Traiană la formarea naţionalităţiĭ române.

De la anul 300 până la marele Scanderbeg, eroul naţional al Arnăuţilor, trecuseră aprópe 1200 de anĭ. Intr'o asemenea duzină de secole, stând nestrămutaţĭ pe acelaşĭ loc în Illiria, nu e de mirare că posteritatea Dacilor aŭ ajuns a se crede autoctonĭ pe ţĕrmiĭ Adriaticeĭ, ast fel că Scanderbeg scrià cătră un principe italian: «Tu nu cunoscĭ «pe Albanesiĭ meĭ! noĭ ne tragem din aceĭ Macedonĭ, carĭ cu Alexandru «al nostru biruiseră India.» Astăḑĭ istoria desminte macedonismul Arnăuţilor, dar le recunósce totuşĭ o viţă nu maĭ puţin ilustră. Un noŭ Scanderbeg le-ar puté ḑice: «noĭ suntem némul luĭ Decebal, care făcuse tributar imperiul roman şi speriase pe însuşĭ Traian!»

Mĕ opresc acì. Voiŭ revenì în studiul meŭ ulterior: «Cine sunt Serbiĭ şi Bulgariĭ?» maĭ cu samă însă în conferinţa: «Româniĭ din Pannonia», unde vom analisà noul text confirmativ al Bizantinuluĭ Kekaumenos.

Albanesiĭ dară nu sunt rude cu noĭ, Româniĭ, ci ne sunt chiar fraţĭ bunĭ, fraţĭ din acelaşì sânge dacic. Albanesiĭ sunt pentru noĭ ceea-ce sunt Celţiĭ pentru Francesĭ.

Terminând, voiŭ trage douĕ conclusiunĭ de actualitate:

1°. Orĭ-care filolog român, fie cât de serios, fie cât de metodic, va rĕtăcì cu desăvîrşire, maĭ ales în privinţa gramaticeĭ, dacă nu va studià maĭ întâiŭ limba albanesă în tóte dialectele sale, precum şi folklorul albanes;

2°. Naţiunea română e datóre a susţiné frăţesce pe Albanesĭ, după cum susţine pe Macedo-românĭ, carĭ şi eĭ, Macedo-româniĭ şi Albanesiĭ, s'aŭ iubit tot-deauna uniĭ pe alţiĭ şi ar puté la olaltă fórte bine, «Daci redivivi», să formeze într'o ḑi un frumos regat neo-dacic de 3—4 milióne, alăturea cu actualul regat neo-ellenic.

Proverb albanes: ghĭaku úĭă s'bănetă = românesce din punct în punct: sângele apă nu se face.

Tom. VIII. Secț. I.—Desbaterile Academieĭ în 1885—86. . . . . 3.—
Tom. VIII. Secț II.—Memoriĭ și notițe. . . . . 6.—
Amintirĭ despre Gr. Alexandrescu. Scrisóre către V. Alecsandri, de *Ion Ghica*. . . . . —.30
Apulum, Alba-Iulia. Belgrad în Transilvania. Studiŭ de *G. Barițiŭ*. —.30
Tom. IX.— Desbaterile Academieĭ în 1886 — 87. . . . . 5.—
Discurs pronunțat în 26 Aprilie 1886 în numele Academieĭ Române la înmormîntarea profesoruluĭ și membruluĭ Academieĭ G. M. Fontanin, de *N. Quintescu*.
Dicționare și dicționare. Dare de sémă despre *Etymologicum Magnum Romaniae*, de *B. P. Hasdeŭ*.
Verbul *Am* și substantivul *Ar* din *Etymologicum Magnum Romaniae.*
Dare de sémă despre lucrarea opereĭ «Le trésor de Petrossa», de *A. I. Odobescu.*
Tom. IX.— Memoriile Secțiuniĭ istorice. . . . . 3.—
Tom. IX.—Memoriile Secțiuniĭ sciințifice. 1,50
Tom. X.—Desbaterile Academieĭ în 1887 — 88. . . . . 4.—
Etymologicum Magnum Romaniae.—Dare de sémă de *B. P. Hasdeŭ.*
Bibliografia publicațiunilor periodice românescĭ și a celor publicate în limbĭ străine în România saŭ de Românĭ în străinătate, 1817 — 1887, de *Alexandru Pop*. . . . . 2.—
Tom. X.—Memoriile Secțiuniĭ istorice . . . . 6 —
Indice alfabetic al cuprinsuluĭ volumelor XI din Seria I și I—X din Seria II din *Analele Academieĭ Române* pentru 1878—1888. . . . . . . 2.—
Tom. XI.—Desbaterile Academieĭ în 1888—89. . . . . 3.—
Tom. XI.—Memoriile Secțiuniĭ istorice . . . . 2.—
Tom. XI.—Memoriile Secțiuniĭ sciințifice. . . . . 5.—
Tom. XII.—Desbaterile Academieĭ în 1889—90. . . . . 3.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiuniĭ literare 2,50
Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete de doftoriĭ și vrăjitoriĭ băbescĭ, de *Dimitrie M. Lupașcu.*—Cu un raport de Prof. *I. Bianu.*
Două manuscripte românescĭ din secolul XVII-lea, descrise de P. S. Sa *Episcopul Ghenadie* al Rîmniculuĭ-Noul-Severin . . . . 1.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiuniĭ istorice . . . . 12.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiuniĭ sciințifice. . . . . —.40
Tom. XIII. —Desbaterile Academieĭ în 1890—91 . . . . 4.—
Raport asupra activitățiĭ Academieĭ Române cu ocasiunea serbăriĭ de 25 anĭ a existențeĭ sale, 1866—1891, de *D. A. Sturdza.*
Sola, de Carmen Sylva.
Desrobirea Țiganilor.—Oborîrea pronomiilor și privilegiilor de nascere și de castă.—Emanciparea țĕranilor.—De *M. Kogălniceanu.*
Prânḑul regal dat în onórea Academieĭ Române la 1 Aprilie 1891.
Scrisorĭ adresate Academieĭ Române la serbarea aniversăreĭ a 25 anĭ de la fundarea eĭ.
Odă la jubileul de 25 anĭ al Academieĭ Române, 1 (13) Aprilie 1891, de *Zaharia Boiu.*
La jubileul Academeĭ Române, 1 (13) Aprilie 1891, de *Iosif Vulcan.*
Tom. XIV.—Desbaterile Academieĭ în 1891—92 2,50
Versurĭ adresate Academieĭ Române pentru aniversarea de 25 anĭ, de *Daniil Almăşanu.*
Tom. XIV.—Memoriile Secțiuniĭ literare . . . . 4.—
Fabula în genere și fabuliștiĭ românĭ în specie, de *Th. D. Sperantia.*
Strat și substrat.—Genealogia popórelor balcanice, de *B. P. Hasdeŭ* 1.—
Dimitrie Cichindeal. Date noue despre viéța și activitatea luĭ.—Discurs de recepțiune de *Iosif Vulcan,*—cu Rĕspuns de *V. A. Urechia* 1,50
Tom. XIV.—Memoriile Secțiuniĭ sciințifice 3,50

Analele Academieĭ Române.	L. B.
Tom. XV.—Desbaterile Academieĭ în 1892—93	4,50
Alteţelor lor Regale Principeluĭ Ferdinand şi Principeseĭ Maria aĭ Românieĭ, de *D. C. Ollănescu.*	
Omagiul artelor, o scenă lirică după Fr. Schiller, adaptată Principeseĭ de corónă Maria a Românieĭ, cu ocasiunea căsătorieĭ şi venirii în ţéră a Alteţeĭ Sale Regale, de *N. Ch. Quintescu.*	
Românii din Asia-Mică. Relaţiune de călĕtorie, de *T. T. Burada.*	
Tom. XV.—Memoriile Secţiunii literare	1,50
Jocurĭ copilărescĭ culese de la Românii din Macedonia, de *P. N. Papahagi-Vurdună*	—.75
Vrăjĭ, farmece şi desfacerĭ, adunate de *S. Fl. Marian*	1.—
Tom. XV.—Memoriile Secţiunii istorice	8.—
Tom. XVI.—Desbaterile Academieĭ în 1893—94	4,50
Satira I contra actualeĭ direcţiuni a poesieĭ române, de *Dumitru C. Ollănescu.*	
Odă cu prilejul nascerii Principeluĭ Carol al Românieĭ, de *Dumitru C. Ollănescu.*	
Tom. XVI.— Memoriile Secţiunii istorice	3,50
Tom. XVI.—Memoriile Secţiunii sciinţifice	1.—
Tom. XVII.—Desbaterile Academieĭ în 1894—95	7.—
Satira IV, de *D. C. Ollănescu.*	
Ospĕţul luĭ Nasidienus, Satira VIII (Cartea II), de *D. C. Ollănescu.*	
Satira V (Carmen Amoebeum), de *D. C. Ollănescu.*	
O formaţiune adverbială introdusă «fuiorul popii» în limba română, de *N. Ch. Quintescu.*	
Tom. XVII.—Memoriile Secţiunii istorice	2.—
Tom. XVIII.—Desbaterile Academieĭ în 1895—96	5.—
Notă despre invitarea congreselor sciinţifice internaţionale la Bucurescĭ, de *D. A. Sturdza.*	
Mileniul chineziatuluĭ românesc, de *B. P. Hasdeŭ.*	
Tom. XVIII.—Memoriile Secţiunii literare	1,50
Românii bănăţenĭ din punctul de vedere al conservatismuluĭ dialectal şi teritorial, de *B. P. Hasdeŭ*	—.70
Teatrul la Românĭ. Partea I. Datine. năravurĭ, jocurĭ, petrecerĭ, spectacole publice şi altele, de *D. C. Ollănescu*	—.85
Tom. XVIII.—Memoriile Secţiunii istorice	1,50
Tom. XVIII.—Memoriile Secţiunii sciinţifice	1,60
Tom. XIX.—Desbaterile Academieĭ în 1896—97	4,50
Tom. XIX.—Memoriile Secţiunii istorice.	3.—
Tom. XX.—Desbaterile Academieĭ în 1897—98	4,50
Tom. XX.—Memoriile Secţiunii istorice	
Tom. XX.—Memoriile Secţiunii sciinţifice	1,20
Tom. XXIII.— Manuscrisele grecescĭ din Biblioteca Academieĭ Române, de *Constantin Litzica*	1.—